

существенный фактор правовой реальности, потому что так или иначе принимают участие в создании объективного права своей волей, деятельностью, сознанием. А также приходит к выводу о том, что: во-первых, групповому правосознанию дворян присущи, в том числе, такие черты, как осознание необходимости хотя бы частичной унификации правового статуса подданных, сословный характер, этатизм, желание по тем или иным мотивам придерживаться правомерного поведения; во-вторых, имеет место корреляция между названной выше формой общественного сознания дворян и местом данной социально-юридической группы в отношениях лоббирования личных, экономических, политических прав подданных Российской империи во второй половине XIX — в начале XX ст.

Ключевые слова: правосознание, корреляция, дворяне, лоббирование, личные, экономические и политические права.

Telkinena T. Correlation of sense of justice of noblemen and their role in the relations of lobbying of the rights of citizens in the Russian Empire (second part of the XIX — beginning of the XX century)

The author of this article determined as the purpose identification of correlation communication between sense of justice of noblemen and their place in the relations of lobbying of rights of citizens in the Russian Empire in the second half of the XIX — beginning of the XX century. The author studies influence of sense of justice of noblemen on their role in lobbying of the rights and freedoms of citizens in the Russian Empire, based on anthropological approach: the Russian citizens are perceived not only as carriers of the rights and duties, but also as an essential factor of legal reality because anyway take part in creation of the objective right by their will, activity, consciousness. The author comes to a conclusion that: first of all, group sense of justice of noblemen has such features as awareness of need at least in partial unification of legal status of citizens, class character, etatism, desire for these or those motives to adhere to lawful behavior, secondly, there is a correlation between the form of public consciousness of noblemen called above and a place of this social and legal group in the relations of lobbying of the personal, economic, political rights of citizens of the Russian Empire in the second half of the XIX — in the beginning of the XX century takes place.

Key words: sense of justice, correlation, noblemen, lobbying, personal, economic and political rights.

УДК 342.5

*Олена Олексіївна Томкіна,
провідний науковий співробітник
відділу зв'язків з державними органами
та міжнародними організаціями
Національної академії правових наук України
(Київський регіональний центр),
кандидат юридичних наук*

ФІЛОСОФСЬКО-СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ ІДЕЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У ПОГЛЯДАХ МИСЛИТЕЛІВ ДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

Від часів виникнення держави й до сьогодні діяльність органів влади постійно супроводжують різні корупційні та інші службові зловживання її представників. Поширеність таких зловживань у світі та Україні лише підтверджує відомий вислів Ш.-М. Монтеск'є про те, що «будь-яка людина, наділена владою, схильна зловживати нею, і вона йде у цьому напрямку, доки не досягне встановленої для неї межі» [1, с. 289].

Однак для сучасного українського суспільства протиправні прояви у діяльності посадовців набули сьогодні вкрай гострого негативного значення, адже вони все більше обурюють людей своїм цинічним характером, масштабами та безкарністю. Тож не дивно, що за всі роки

незалежності України нині у нашій державі констатується чи не найвищий ступінь суспільних масових протестів та активної громадянської участі у політичному житті країни. І така соціальна активність «зросла» передусім на ґрунті глибокого переконання в аморальності більшості високопосадовців та чиновників нижчого рангу, яким не вистачає таких моральних якостей і професійних здібностей, які необхідні їм для доброчесного виконання державних функцій і повноважень.

Зважаючи на це, у моральній системі теперішнього українського суспільства формуються все більш високі моральні вимоги до нинішніх і майбутніх представників державної влади. Всюди чути: вони повинні мати і демонструвати, як всередині країни, так і за її межами, почуття патріотизму, соціальної справедливості, відповідальності за долю України, національної честі та гідності, громадянської мужності та совісті, характеризуватися незаплямованою репутацією, у тому числі непричетністю до порушень прав людини і до корупційної діяльності у минулому, не мати будь-якого стосунку до співпраці зі спецслужбами іноземних держав, виявляти повагу до міжнародного співтовариства тощо. Невідповідність же таким суспільним вимогам політиків і державних службовців має тягнути, на думку більшості українських громадян, застосування до цих осіб відомої вже сьогодні і в Україні процедури люстрації.

Інакше кажучи, українське суспільство потребує і вимагає доброчесної державної влади. Ця суспільна вимога, з огляду на її значущість для громадян України, на нашу думку, має бути втілена у практику державної діяльності, і насамперед як її конституційно-правовий принцип. Але про це має бути окрема розмова. У цій статті зупинимось на питанні виникнення самої ідеї доброчесності державної влади, зосередивши свою увагу на поглядах філософів Античності, в етиці якої категорія «доброчесність» посідала центральне місце, а вони виступали прихильниками цієї ідеї щодо політики і державної служби.

Ця категорія оспівувалася у поемах Гомера і Гесіода, втілювалася у настановах «семи мудреців», вивчалася Піфагором, Гераклітом, Демокрітом та іншими античними філософами. Проте глибоко питання доброчесності вивчалися Сократом, Платоном і Аристотелем. Тож їх погляди становлять для нас найбільший науковий інтерес.

Зокрема, відомою тезою, в якій Сократ висловив своє розуміння доброчесності, стала така: «Доброчесність — це знання того, що є добром». У цій тезі, як пише російський учений А. Гусейнов, Сократ «ототожнює доброчесність із розумною частиною душі», адже «шукає таку сукупність дій, щодо яких останнє і вирішальне слово належало б самому індивіду». Такими є дії, які повністю залежать від знань». Тож вони «виступають каналом, через який людина здійснює контроль над своїм вибором; окреслюють зону її автономної, вільної та відповідальної поведінки» [2, с. 358]. Інакше кажучи, за Сократом, через етичні знання людина може досягти моральної досконалості та уникнути вчинення тих чи інших злочинів у своєму житті. Проте у наші часи цілком справедливо заперечують Сократу непоодинокими фактами вчинення протиправних діянь саме тими людьми, які є освіченими та чудово знають, «що таке добре і що таке погане». Так, в останні роки вчинення корупційних проявів відображає тенденцію підвищення освітнього рівня хабарників, адже питома вага тих із них, які мають вищу або середню спеціальну освіту перевищує 80 % [3, с. 259]. Здавалося б логічним, що наявність освіти, а тим більше вищого рівня, має уберегти людину від вчинення нею аморальних та протиправних діянь. Однак життя підтверджує — не завжди. Звісно, цей парадокс не означає, що сучасні освітні процеси втрачають своє позитивне значення для загального та професійного розвитку особистості. Освіта була, є і має бути одним із основних засобів виховання та навчання людини, які за умов правильної організації «пробуджують у ній добрі природні задатки, а в кого вони вже були — сприяють стати ще кращими» [4, с. 193]. Тож наведена тенденція має навпаки привернути і посилити увагу держави та інститутів громадянського суспільства до проблеми якості виховання і освіти усіх її рівнів, особливо — професійного.

Державно-політичні погляди Сократа відображають його уявлення про державу як гаранта справедливості. У Книзі першій твору «Держава»¹ Платон вкладає в уста Сократа такі слова: «Будь-хто, який чим-небудь керує, ніколи, адже він керуючий, не має на увазі і не приписує того, що придатне йому самому, натомість тільки те, що придатне його підпорядкованому, для якого він і творить» [4, с. 99]. Врядування, на думку Сократа, це «мистецтво», яке під силу лише вихованим і освіченим людям — мудрецам. З огляду на це, філософ відшукував механізми здобуття державних посад через відбір до них саме високоморальних особистостей, а також шляхи «утримання» їх при владі. Цікавими з цього приводу є такі міркування Сократа: «ніхто не захоче добровільно бути правителем і займатися виправленням чужих пороків»; «гарні люди не погоджуються управляти ані за гроші, ані заради пошани: вони не бажають називатися ані найманцями, відкрито отримуючи винагороду за управління, ані злодіями, таємно користуючись його вигодами; і пошана їх не приваблює, адже вони не честолобні. Щоб вони погодилися керувати, необхідно зобов'язати їх до цього і застосовувати покарання. Ось, мабуть, причина, чому вважається ганебним добровільно домагатися влади, не чекаючи необхідності. Найбільше покарання — це бути під владою людини гіршої, ніж ти; саме через побоювання такого покарання порядні люди і керують, коли перебувають при владі: вони беруться до управління не тому, що йдуть на щось гарне і знаходять там задоволення, а за необхідності, не маючи можливості доручити цю справу будь-кому, хто краще їх чи їм рівний» [4, с. 104].

Важко не погодитися з Сократом у тому, що багато чесних людей не мають бажання брати участь у політиці, бо вона, як кажуть у народі, «брудна справа». І тому роздуми Сократа про те, яким же чином таких людей привести до влади, залишаються актуальними донині. Звісно, сократівська пропозиція щодо зобов'язання доброчесних особистостей до керування державою і покарання їх за відмову від цього у наші часи видається нездійсненною. Її реалізація, вочевидь, порушуватиме сучасні конституційно-правові засади добровільної участі громадян в управлінні державними справами, у виборчих процесах і доступі до державної служби. Проте загальна ідея античного філософа щодо здійснення державних функцій доброчесними політиками і державними службовцями, поза всяким сумнівом, заслуговує на підтримку і подальший розвиток відповідно до наявних правових можливостей, зокрема у межах державної кадрової політики і державних виборчих процедур. Системне запровадження у ці процеси морального компонента має бути спрямоване на функціонування органів державної влади України відповідно до національних суспільно-корисних потреб та інтересів.

Особливу увагу Сократ приділяв питанню заохочення доброчесних політиків і державних службовців. Він говорив: «Хто має намір злагоджено застосувати своє мистецтво, той ніколи не діє і не владарює тільки заради власного блага, а владарює тільки заради вищого блага для своїх підпорядкованих. Ось чому для тих, хто береться за управління, має існувати винагорода — гроші або пошана» [4, с. 104]. Авжеж, ці слова справедливі. Проте і тут необхідно пам'ятати про сучасні реалії. Привабливі економічні, соціальні та інші привілеї політикам і державним службовцям (високі заробітні плати, соціальні пільги та інші переваги), що традиційно мають на меті стимулювання ефективної праці, у нинішні часи нерідко виступають основною мотивацією приходу до влади. Такий стан речей, звісно, не означає відмову від гідного виконання державних функцій підвищеного матеріального чи іншого соціально-економічного забезпечення посадовців. Головне, на нашу думку, щоб таке їх стимулювання слугувало високій якості суспільно-корисної, а не особисто-корисної діяльності, а тому має відповідати засадам «доцільності, обґрунтованості, транспарентності, гласності, своєчаснос-

¹ Як відомо, Сократ не залишив після себе творчої спадщини. Тож його погляди дійшли до нас із філософських джерел інших мислителів, зокрема Платона. Сучасні дослідники іменують діалоги Книги першої його твору «Держава», власне, як і інші діалоги ранньої платонівської творчості, сократичними, адже вони відрізняються суто сократівським методом аналізу окремих понять.

ті, справедливості» [5, с. 6], зокрема, не суперечити сучасним нормам суспільної моралі щодо чесного розподілу соціальних благ між людьми.

Услід за Сократом його учень Платон продовжив дослідження індивідуальної, соціальної та політичної моральної проблематики. Він один із перших вказав на взаємозалежність між людськими чеснотами, суспільними станами та видами державної діяльності: трьома засадами людської душі — розумній, палкій і прагнучій — аналогічні в державі трьома подібним засадам — дорадча, захисна й ділова, а останнім відповідають три стани — правителів (радників), воїнів і виробників (ремісників і землеробів) [6, с. 324].

Наділяючи кожний стан представників так званої ним «ідеальної держави» певними моральними характеристиками, Платон надав класу правителів насамперед таку моральну чесноту, як мудрість, яка «дозволяє їм думати та керувати державою в цілому, підпорядковувати їй блага інтереси всіх окремих частин» [2, с. 373]. Окрім цієї чесноти правителі повинні також мати гарну пам'ять, володіти тонким духовним складом, поступливим норовом, схильністю до справедливості, не жохатися навіть смерті; їм мають бути властиві любов до істини та ненависть до неправди; пристрасний потяг до знань та здатність до споглядання [2, с. 374–375]. Їм має бути притаманна «любов до своєї держави, що випробувана і в радощах, і в горі»; прояви цієї любові мають бути поміченими у будь-яких «труднощах, небезпеках та інших мінливостях» [7, с. 284]. Вони мають бути «незламні і в усіх відношеннях працелюбні» [8, с. 319].

Попри необхідність володіти правителям усіма такими якостями, їх поєднання в одній людині Платон визнавав рідкісним явищем: «Всі властивості подібних натур рідко зустрічаються разом». І такому їх поєднанню, на його думку, має сприяти «тренування» майбутніх правителів «у багатьох науках». У цьому, казав Платон, вони «мають докласти не менше зусиль, ніж до гімнастичних вправ» [7, с. 284–285]. Таким чином, за Платоном, основний спосіб забезпечення доброчесного правління державою лежить у площині спеціальної підготовки до цієї діяльності. Втім, здійснення такої підготовки Платон вважав наступним етапом після відбору здатних до неї особистостей: «Якщо ми підберемо людей здорових тілом і духом та виховаємо їх на підвищених знаннях та посиленіх вправах, то самій справедливості ні в чому не буде нас дорікнути, і ми збережемо в цілісності і державу, і її устрій» [8, с. 320]. Такий відбір, вважав Платон, має передбачати також спостереження за проявом особистісних властивостей тих, хто буде керувати державою. Мабуть, лише за такого підходу зобов'язання доброчесних особистостей до цієї справи буде, на думку Платона, «справедливою вимогою» до «справедливих людей», яка забезпечить владарювання тих, хто «насправді багатий, проте не золотом, а доброчесним і розумним життям» [8, с. 302].

Погляди Сократа і Платона набули систематизованого вигляду в теорії доброчесності Аристотеля. Розуміння цим філософом доброчесності відштовхується від його вчення про дві частини душі людини: «Та, що володіє розумом, і та, що ним не володіє. У тій частині душі, що володіє розумом, розміщені розсудливість, проникливість, мудрість, здатність до навчання, пам'ять і т. п.; у тій, що не володіє розумом — все, що зветься доброчесністю, зокрема благородність, справедливість, мужність та інші риси вдачі, що викликають схвалення» [9, с. 304–305].

На цій основі Аристотель класифікував і чесноти. Він писав: «Одні чесноти ми називаємо розумовими (*dianoetikai*), інші — етичними (*ethikai*); мудрість, кмітливість і розсудливість — це розумові чесноти, а щедрість і благородність — етичні». Розумові чесноти «виникають і зростають переважно завдяки навчанню, і саме тому потребують тривалого тренування; етичні ж — народжуються звичкою; вони не даються людині від природи, адже усе природне не може привчатися до будь-чого» [10, с. 77–78]. Тож за Аристотелем провідна роль у процесі особистісної моральної досконалості людини належить її діяльності.

Загальним принципом теорії доброчесності Аристотеля є прагнення людини знайти середню лінію «у сфері почуттів і поведінки» [11, с. 31]: «Для етичної доброчесності згубні як

нестача, так і надлишок», адже «зроби людину надмірно безстрашною, так вона й богів не стане боятися, тоді вона стає не мужньою, а безумною; а якщо всього боятися, то — боязливою» [9, с. 305]. Тож «коло накреслити може будь-хто, але встановити його середину непростото; подібно цьому, і розсердитися легко, легко також впасти у протилежну крайність, але утриматися посередині важко. Загалом можна спостерігати на будь-якому русі почуттів, що відділене від середини легке, а середина, за яку нас хвалять, важка. Із-за цього доброчесність рідкісна» [9, с. 308].

Узагальнюючи аристотелівську доброчесну особистість, сучасні учені наводять такі її характеристики: вона «не є рабом насолод, а підпорядковує свої пристрасті розуму, надає афектам і діям розумно врівноваженого вигляду. У широкій сфері дій, які залежать від її самої, вона прагне бути господарем і бере на себе всю повноту відповідальності. Постійною практикою вона випрацьовує у собі особливий моральний такт і стійку звичку доброчесної поведінки», остання «у всіх її проявах та протягом всього життя є досконалою», доброчесна особистість «підкується не про багатство і почесі, а перш за все про свої душевні якості» [12, с. 145].

Загальна теорія доброчесності Аристотеля знайшла своє відображення і в його державно-політичних поглядах. У них буди закладені основи сучасної політичної, управлінської та юридичної етики. Зокрема, політику Аристотель називав «найголовнішою з усіх наук і мистецтв». Її кінцевою метою виступає справедливість, яка є «державним благом», адже «служить загальній користі» [13, с. 467]. Аристотель виокремлював три найважливіші якості тих, хто має намір обіймати високі посади: мати «прихильність до існуючого державного устрою», «великі здібності до виконання обов'язків, що пов'язані з посадою», «відрізнитися доброчесністю і справедливістю, які мають відповідати кожному виду державного устрою». Аристотель вважав, що міра оволодіння такими якостями має бути основою для подальшого кадрового відбору на ті чи інші державні посади. Наприклад, для військової справи пріоритет має віддаватися досвідченості, для фінансових посад, пов'язаних «із збереженням сум та розпорядженням казною» — доброчесності. Разом із цим він зауважував: хіба «не може виявитися так, що ті, хто володіє першими двома якостями, не знатимуть міри?» Та відповідав: якщо особи «не здатні контролювати себе», їм ніщо «не завадить вести себе подібним чином і стосовно суспільних справ». Тож критерій доброчесності, переконував Аристотель, мав обов'язково враховуватися в усіх випадках призначення чи обрання на державні посади. Він так само, як Сократ і Платон, стверджував, що високоморальна людина зобов'язана проявляти свої здібності до державної діяльності, у зв'язку з чим казав: «Слідувати за доброчесною людиною — прекрасно, а підпорядковуватися — справедливо» [13, с. 548–549, 595].

Підсумовуючи викладене, можна зробити такі висновки.

Ідея доброчесності державної влади має давню історію. Коріння цієї ідеї у західній філософській традиції значною мірою виникли у давньогрецькій етичній та державно-політичній думці античних мислителів. Серед них погляди найвидатніших класиків філософії Сократа, Платона й Аристотеля заклали фундаментальні основи розуміння доброчесності як етичної категорії. Їх бачення питань доброчесності і політики, державного управління, правосуддя та інших сфер державної діяльності через багато століть залишаються актуальними і тепер. Загальна спрямованість учень цих та інших філософів Античності на «утвердження моральної самоцінності і суверенності людини» [12, с. 7] як моральної особистості вплинула на трактування у Давній Греції цієї категорії як «основи античного морального канону — образу людини, яка прагне досконалості і характеризується мужністю, поміркованістю, мудрістю (розсудливістю), справедливістю» [2, с. 324]. Зазначені моральні якості людини закріпилися в історії як традиційні античні чесноти, які у наступні історичні періоди були доповнені багатим арсеналом інших позитивних моральних характеристик (компонентів доброчесності).

Тож ідея доброчесності державної влади має етичний зміст і суб'єктивно-особистісну форму. Розвиток цієї ідеї у контексті сучасних процесів організації та здійснення державної

влади має відбуватися на основі сутнісного розуміння доброчесності як інтегральної висоморальної характеристики особистості. Ідея доброчесності державної влади має розглядатися як ідея відповідності особистої поведінки та службової діяльності представників усіх органів державної влади України концепту добра — найзагальнішому етичному поняттю, яке є ключовим у розумінні доброчесності, і в якому відображається набуття століттями уявлення людей про загальнолюдські моральні цінності — справедливість, відповідальність, гуманізм, рівність, гідність, чесність, совість та ін.

Список використаних джерел

1. *Монтескьє Ш.* О духе законов / Ш. Монтескьє // Избранные произведения. — М. : Госполитиздат, 1955. — 799 с.
2. *История этических учений : учебник* / под ред. А. А. Гусейнова. — М. : Гардарики, 2003. — 911 с.
3. *Закалюк А. П.* Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. / А. П. Закалюк. — К. : Ін Юре, 2007. — Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. — 712 с.
4. *Платон.* Гоударство. Книга первая / Платон // Собрание починений : в 4 т. / пер. с древнегреч. ; общ ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи. — М. : Мысль, 1994. — Т. 3. — 654 с.
5. *Козачук Д. А.* Заохочувальні адміністративні процедури : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Д. А. Козачук. — О., 2010. — 19 с.
6. *Серьогіна С. Г.* Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики : моногр. / С. Г. Серьогіна. — Х. : Право, 2011. — 768 с.
7. *Платон.* Держава. Книга четверта / Платон // Собрание починений : в 4 т. / пер. с древнегреч. ; общ ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи. — М. : Мысль, 1994. — Т. 3. — 654 с.
8. *Платон.* Держава. Книга сьома / Платон // Собрание починений : в 4 т. / пер. с древнегреч. ; общ ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи. — М. : Мысль, 1994. — Т. 3. — 654 с.
9. *Аристотель.* Большая этика / Аристотель // Сочинения : в 4 т. / пер. с древнегреч. ; общ. ред. А. И. Доватура. — М. : Мысль, 1983. — Т. 4. — 830 с.
10. *Аристотель.* Никомахова этика / Аристотель // Сочинения : в 4 т. / пер. с древнегреч. ; общ. ред. А. И. Доватура. — М. : Мысль, 1983. — Т. 4. — 830 с.
11. *Кессиди Ф. Х.* Этические сочинения / Аристотель // Сочинения : в 4 т. / пер. с древнегреч. ; общ. ред. А. И. Доватура. — М. : Мысль, 1983. — Т. 4. — 830 с.
12. *Гусейнов А.* Краткая история этики / А. Гусейнов, Г. Ирритц. — М. : Мысль, 1987. — 589 с.
13. *Аристотель.* Политика / Аристотель // Сочинения : в 4 т. / пер. с древнегреч. ; общ. ред. А. И. Доватура. — М. : Мысль, 1983. — Т. 4. — 830 с.

Томкіна О. О. Філософсько-світоглядні засади ідеї доброчесності державної влади у поглядах мислителів Давньої Греції

У статті порушується проблема доброчесності державної влади України. Масштаби і характер корупції та інших протиправних проявів представників державної влади зумовлюють підвищені суспільні вимоги до їх моральних якостей і професійних здібностей. Аналізуються історичні витоки ідеї доброчесності державної влади. Спеціальна увага приділяється питанню виникнення і розвитку цієї ідеї у вченнях філософів Давньої Греції. Їх погляди на моральні проблеми державної влади залишаються актуальними і в наші дні. Робиться висновок, що державно-політичні концепції античних мислителів становлять важливе філософсько-світоглядне підґрунтя формування в Україні доброчесної державної влади.

Ключові слова: Давня Греція, державна влада, політика, доброчесність, справедливість, мудрість, моральні якості, професійні здібності, конституційно-правовий принцип.

Томкина Е. А. Философско-мировоззренческие основы идеи нравственности государственной власти во взглядах мыслителей Древней Греции

В статье поднимается проблема нравственности государственной власти Украины. Масштабы и характер коррупции, а также другие противоправные проявления представителей государственной власти обуславливают повышенные общественные требования к их моральным качествам и профессиональным способностям. Проводится анализ исторических истоков идеи нравственности государственной власти. Специальное внимание уделяется вопросу возникновения и развития этой

идеи в учениях философов Древней Греции. Их взгляды на моральные проблемы государственной власти остаются актуальными и в наши дни. Делается вывод, что государственно-политические концепции античных мудрецов составляют важную философско-мировоззренческую основу формирования в Украине нравственной государственной власти.

Ключевые слова: Древняя Греция, государственная власть, политика, нравственность, справедливость, мудрость, моральные качества, профессиональные способности, конституционно-правовой принцип.

Tomkina O. Philosophical convictions of power's virtue in state-political thinkers' opinions of Ancient Greece

In this article violates the problem of state power's virtue in Ukraine. Laying the stress on extent and nature of corruption and other illegal actions of government's representatives provide for increasing public demands in their moral qualities and professional capacities nowadays. Thereby historical rounds of virtue's ideas in state power are analyzed. Special attention is focused on the emergence and development of this idea in the philosophers' views of Ancient Greece. Their ethical views to these state power's problems remain topical today. Summarized that the political and public concepts of ancient thinkers have very important philosophical and ideological bases of modern problems' research of virtue in the Ukrainian state power as constitutional and legal principles.

Key words: Ancient Greece, state power, politics, virtue, justice, wisdom, moral qualities, professional capacities, constitutional and legal principles.

УДК 321 (091); 340 (091)

*Леся Вікторівна Худояр,
провідний інженер
відділу історико-правових досліджень
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ РІВНОСТІ У НОРМАХ СТАТУТУ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО 1588 р.

Витоки принципу рівності в українському праві беруть свій початок із кодексів Великого князівства Литовського — Литовських статутів, укладених у 1529 р., 1566 р. і 1588 р. Під час української національної революції середини XVII ст. Литовський статут 1588 р. не був скасований. Ватажки повстанців — козацька старшина, яка була переважно шляхетського походження, намагалася закріпити за собою колишні шляхетські привілеї й досить швидко підтвердила чинність цього кодексу, посилаючись на нього як на «давні права», які брали витоки ще з Руської Правди. Статут певною мірою захищав автономістичні прагнення українців від зазіхань польської шляхти і магнатів, тому частіше на його норми посилалися на Правобережжі та у Гетьманщині, рідше й пізніше (з першої половини XVIII ст.) — на Слобожанщині. Статут 1588 р. діяв на території України до 1840–1843 рр.

Відображення принципу правової рівності у нормах III Литовського статуту побіжно вивчалось вітчизняними та зарубіжними істориками права кінця XIX — початку XX ст. І. Лаппо [1], В. Антоновичем [2] М. Дювернуа [3], Ф. Леонтовичем [4], І. Юхо [5], В. Томсіновим [6] та деякими іншими вченими. Спеціального дослідження цієї проблеми здійснено не було.

Метою статті є з'ясування особливостей становлення та змісту принципу рівності, закріпленого у нормах Статуту Великого князівства Литовського 1588 р., а також подолання пере-